

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۲، پاییز ۱۳۹۳

وصول مقاله: ۱۳۹۲/۹/۱۰

تأیید نهایی: ۱۳۹۳/۱/۳۱

صفحات: ۳۲ - ۱۳

بررسی میزان رضایت حاشیه‌نشینان از عملکرد مدیریت شهری و نقش آنان در

توسعه فضایی و کالبدی حاشیه شهر بابل

دکتر علی‌اکبر نجفی‌کانی^۱، دکتر جعفر میرکتولی^۲، طاهره بابائیان^۳

چکیده

یکی از مهمترین پیامدهای رشد شتابان شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه، معضل ساخت و سازهای غیررسمی در محلات پیرامونی و حاشیه شهرها می‌باشد، که چالش عدم امکان پاسخگویی به نیازهای جدید ناشی از این رشد را برای مدیریت شهری به وجود آورده‌است. هدف از این پژوهش شناسایی مهمترین عوامل مؤثر مؤثر بر توسعه بی‌رویه محلات حاشیه شهر می‌باشد که در این راستا مؤلفه‌های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن مورد بررسی قرار گرفته‌اند. روش پژوهش در تحقیق حاضر، به صورت توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است و جامعه آماری شامل ساکنین مناطق حاشیه‌ای شهر بابل می‌باشند. تعداد نمونه در جامعه مورد مطالعه براساس فرمول کوکران ۲۵۰ نفر تعیین شد که به روش نمونه‌گیری، منظم یا سیستماتیک انتخاب شده‌اند و سپس با استفاده از نرم افزار SPSS، داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل آماری و سنجش قرار گرفته‌اند. نتایج بدست آمده از تحلیل‌های همبستگی حاکی از آن است که بین عملکرد مسئولان شهرداری در تهیه و اجرای برنامه‌های عمرانی و خدمات‌رسانی، با افزایش میزان رضایت شهروندان در سطح ۹۹ درصد، رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین نتایج حاصل از آزمون کای‌اسکوئر نشان می‌دهد که بین ساخت و سازهای غیراصولی با مناسب بودن قیمت زمین در حاشیه شهر، پایین بودن درآمد حاشیه‌نشینان و عدم نظارت کافی شهرداری در زمینه ساخت و سازها، رابطه معنی‌داری وجود دارد. براین اساس باید علت ناموزون بودن و ساخت و سازهای غیراصولی در حاشیه شهر مورد مطالعه را در پایین بودن درآمد مردم و ارزانی زمین و مسکن نواحی حاشیه‌ای نسبت به نواحی مرکزی شهر و همچنین کم توجهی مسئولان شهرداری جستجو نمود. نتایج بدست آمده از آزمون اسپیرمن نیز حاکی از آن است که شهروندان به تبع افزایش رضایت از عملکرد مدیران و مسئولان، میزان مشارکتشان بیشتر می‌شود. آزمون کروسکال‌والیس به منظور مقایسه میزان مشارکت شهروندان در محلات هدف نشان می‌دهد که در محله‌های حاشیه‌ای کتی غربی و شرقی، میزان مشارکت نسبت به محله‌های موزیرج بیشتر است و از میانگین رتبه‌ای بالاتری برخوردارند. از این رو نظارت کافی و وافی مسئولان در امر ساخت و سازها به‌ویژه در نواحی حاشیه‌ای، تشویق و ترغیب شهروندان در اخذ مجوز ساخت و پروانه کسب مبتنی بر اصول و ضوابط شهرسازی، ارائه بهینه و مطلوب خدمات از سوی مسئولان و مدیران شهری و جلب مشارکت شهروندان در راستای تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری امری اجتناب‌ناپذیر است.

کلید واژگان: مدیریت شهری، توسعه فضایی و کالبدی، مشارکت شهروندان، حاشیه

Alinajafi_1159@yahoo.com

G_katouli@yahoo.com

Taherebabae@yahoo.com

۱- استادیار گروه جغرافیای دانشگاه گلستان، گرگان

۲- دانشیار گروه جغرافیای دانشگاه گلستان، گرگان

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه گلستان، گرگان (نویسنده مسؤل)

مقدمه

یکی از ویژگی‌های عصر کنونی، روند رو به رشد شهرنشینی در جهان معاصر است. بدیهی است که بخش قابل توجهی از توسعه شهرنشینی و افزایش جمعیت شهری، به کشورهای در حال توسعه تعلق دارد. این رشد چشمگیر از ظرفیت و توانایی دولت و شهرداری‌ها در گسترش زیرساخت‌ها، ارائه خدمات و ایجاد اشتغال برای شهروندان پیشی گرفته است (صرافی، ۱۳۸۱: ۵) و پیامدهای منفی این توسعه، شهر را با مشکلات متعددی چون چالش حاشیه‌نشینی روبرو ساخته است. از آنجایی که حاشیه‌نشینی پدیده‌ای است که به دنبال تحولات ساختاری و بروز مسائل و مشکلات اقتصادی و اجتماعی مانند مهاجرت‌های زیاده از حد و بدون برنامه‌ریزی رسمی از روستا به شهر، نبود نگرش آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی منطقه‌ای و... پدیدار گردیده است (تجری، ۱۳۸۷: ۶)، لذا برای ساماندهی این پیامدها، شهر نیازمند عناصر و شرایط متعددی است که یکی از آن‌ها و شاید مهم‌ترین آن‌ها ایجاد مدیریت مطلوب برای اداره شهرها در الگوی غالب آن یعنی شهرداری‌ها است. شهرداری به عنوان مدیر شهر، نقش کلیدی در فرایند مدیریت و ساماندهی مشکلاتی چون حاشیه‌نشینی در شهرها را به عهده دارد (سلمانی‌مقدم و همکاران، ۱۳۹۱: ۲).

به طوری که وظیفه مدیریت شهری، ایجاد تسهیلات و رفاه اجتماعی، رعایت ضوابط کاربری زمین، جلوگیری از قالبی شکل گرفتن کالبد شهرها و ایجاد ساختار قانونمند تشکیلاتی آن‌ها است (شیعه، ۱۳۸۳: ۴۰) که قطعاً برای تحقق این عملکرد، شهرداری‌ها باید ساختار مدیریتی مناسبی بر پایه جلب مشارکت نهادینه مردم داشته باشند. با توجه به این‌که مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، اجتماعی، نظام برنامه‌ریزی، مدیریت شهری و ... در توسعه کالبدی و فضایی شهرها دخالت دارند،

به طوری که هر شهر با توجه به شرایط خاص خود تحت تأثیر یک یا چند عامل توسعه می‌یابد، اما واقعیت این است که ساختار توسعه فضایی و کالبدی شهرها بسیار پیچیده است و این مشکل، مانع بسیاری از تلاش‌ها برای تحلیل و نیز برقراری ارتباط مفید و مؤثر بین سیاست‌ها و طرح‌های مصوب شهری شده است (آقاجانی، ۱۳۸۸: ۲).

شهر بابل نیز به عنوان دومین شهر بزرگ استان مازندران مانند شهرهای دیگر ایران، دارای ساختار فضایی و کالبدی نامنظم و پیچیده‌ای می‌باشد که حاصل زمان‌های مختلف بوده است. به طوری که بعد از شکل‌گیری اولیه این شهر که تابع عوامل بازرگانی و مذهبی بوده است، عوامل مختلفی جهت توسعه شهر و ویژگی‌های ساختاری آن را شکل داده‌اند. ولی آنچه که بیش از همه در توسعه فضایی و کالبدی این شهر مؤثر واقع شد، نظام مدیریت شهری بوده است. به گونه‌ای که شهر بابل که در طول حیات خود از قبل از اسلام تا ابتدای قرن حاضر رشدی آرام را پشت سر گذاشته، در طول سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ مانند اکثر شهرهای ایران با افزایش سریع جمعیت روبرو بوده و به یکی از شهرهای مهاجرپذیر استان تبدیل شده است. پیامد فضایی این رشد، قبل از هر چیز در گسترش فیزیکی بی‌رویه شهر و اضافه شدن بی‌برنامه محله‌های جدید به محدوده شهر و نیز تغییر در تراکم و بافت کالبدی شهر ظاهر شده است. ساخت و سازهای غیرمجاز و ایجاد مناطق مسکونی حاشیه‌نشین که دیر یا زود ساکنان آن سهم خود را از امکانات شهری طلب خواهند کرد، مشکلاتی را برای توسعه‌ی شهر و مدیریت شهری، به ویژه شهرداری‌ها ایجاد کرده است. لذا با توجه به اهمیت موضوع، این تحقیق سعی دارد تا به بررسی مسائل و مشکلات مربوط به حاشیه‌نشینی در شهرها و نقش مدیریت شهری در راستای ساماندهی و بهبود

شکل داده و هدایت می‌کنند (Mc Gill, 1994: 464)، می‌تواند شاخصی مناسب برای بررسی عملکرد این سازمان باشد. همچنین چنانچه شهر به مثابه یک سازمان قلمداد گردد، لازم است که در رأس آن و به‌منظور اداره امور شهر، از فنی استفاده گردد که مدیریت شهری نام دارد (سعیدنیا، ۱۳۷۹: ۲۰) و به عنوان زیر مجموعه‌ای از حکومت محلی تعریف شده و شهرداری خوانده می‌شود. بدیهی است که هر جامعه‌ای با توجه به ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خود تعریف یا تلقی خاصی از مدیریت شهری دارد (مزینی، ۱۳۷۸: ۲۰). به طوری که تعریف مدیریت شهری (با توجه به دیدگاهی که آن را مساوی با شهرداری می‌گیرد) عبارت است از اداره سازمانی غیردولتی که برای برآورده کردن نیازهای مشترک شهروندان در سطح شهر از طرف آن‌ها و مطابق با قانون، تأسیس می‌گردد و در محدوده فعالیت خود استقلال سازمانی دارد (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶) و وظیفه‌ی آن برآورده ساختن نیازهای شهروندان بوده که هر کدام از افراد به تنهایی قادر به برآورده ساختن آن‌ها نیستند (رجب‌صلاحي، ۱۳۸۱: ۱۱۲) و در بخش‌های مختلف از جمله: صدور مجوز و پروانه ساختمان؛ صدور اصلاح پایان کار و گواهی عدم خلاف ساختمان‌ها؛ صدور مجوزهای تفکیک؛ تغییر کاربری؛ پرداخت عوارض و... به شهروندان خدمات ارائه می‌دهد (کاظمی‌نژاد، ۱۳۹۰: ۳).

هدف اساسی مدیریت شهری، سازماندهی و ساماندهی امور شهری با مشارکت و همکاری مردم است (ارجمندنیا، ۱۳۷۰: ۳۲۲). از آنجایی که مشارکت؛ یعنی مردم مستقیماً در فرآیند تهیه طرح حضور داشته‌باشند و علاوه بر تأثیرگذاری بر فرآیند، بتوانند آن را کنترل کنند (Sanoff, 2000: 8) و مشارکت کامل تنها در جایی محقق می‌شود که مردم بتوانند

وضعیت حاشیه‌نشینی و برطرف کردن مشکلات و موانع بر سر راه توسعه حاشیه شهر بابل، اهتمام ورزد؛ تا با شناسایی این موانع و ارائه راهکارها برای برطرف کردن این مشکلات، شرایط زیست برای ساکنان این مناطق بهبود یابد. در این راستا تحقیق حاضر می‌کوشد تا به سؤال‌های اصلی ذیل پاسخ دهد:

- آیا الگوی توسعه فضایی حاشیه‌ی شهر بابل بر اساس اهداف طرح‌های توسعه شهری می‌باشد؟

- آیا بین عملکرد مسئولان (شهرداری) با میزان رضایتمندی شهروندان در محله‌های مختلف حاشیه‌ای شهر بابل، رابطه وجود دارد؟

- آیا بین میزان مشارکت حاشیه‌نشینان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی و توسعه شهر، با میزان توسعه‌یافتگی در محله‌های مختلف شهر بابل رابطه وجود دارد؟

مبانی نظری تحقیق

کارآمدی سازمان‌های عمومی ارائه دهنده خدمات شهری چون شهرداری‌ها، نقش مهمی در ایجاد ظرفیت‌های توسعه در هر جامعه دارد. بنابراین در بررسی این کارآمدی و عملکرد، از شاخص‌های تأثیر و واکنش استفاده کننده، بهره گرفته شده تا براساس نظر هیلی و پاتر مشخص شود، چه خدماتی در عمل شهروندان دریافت کرده‌اند و تا چه اندازه در برآوردن تقاضاهای آنان توفیق داشته‌است (معمارزاده و تبریزی، ۱۳۸۸: ۱۰). لذا رضایت شهروندان از عملکرد مدیریت شهری، که بعضی آن را مترادف با مدیریت رشد و توسعه و مدیریت خدمات عمومی (chakraberty, 2001: 18) و برخی دیگر آن را به‌عنوان مجموعه‌ای از فعالیت‌ها (اقدامات دولت، بخش خصوصی و شهروندان) تعریف می‌کنند که با همدیگر توسعه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی نواحی شهری را

(زاهدزاهدانی، ۱۳۶۹: ۷). چارلز آبرامز حاشیه‌نشینی را ساختمان و یا بخشی از شهر که در آن نارسایی عرصه خدمات درمانی، تراکم جمعیت در واحدهای مسکونی و خطرات ناشی از عوارض طبیعی نظیر سیل و... دیده می‌شود، تعریف می‌کند (شکویی، ۱۳۶۷: ۴۱). از طرفی، از آنجایی که کیفیت زندگی در مناطق شهری در مقایسه با سطح زندگی روستاییان بهتر و دسترسی به انواع خدمات اجتماعی و اقتصادی اساسی بیشتر است و به عبارتی جاذبه‌های شهری همانند: پایین بودن ارزش ملک؛ قیمت زمین و میزان اجاره‌بهای مسکن در حاشیه شهرها در مقابل دافعه‌های روستایی، موجب تشدید روند مهاجرت روستا شهری در ایران و در نتیجه شکل‌گیری مناطق حاشیه و اسکان غیررسمی شده‌است (نقدی و صادقی، ۱۳۸۵: ۲۰).

در پی اهمیت این موضوع، با گذشت زمان و ارتقاء سطح آگاهی دولت‌ها و روشن شدن ابعاد حاشیه‌نشینی، هریک از کشورها به فراخور جهان‌بینی و نظام‌های سیاسی حاکم بر آن‌ها روش‌های متفاوتی را در برخورد با پدیده حاشیه‌نشینی اتخاذ کردند. راهبرد توانمندسازی جدیدترین و مناسبترین راه‌حل در ساماندهی حاشیه‌نشینی می‌باشد و بر بسیج تمامی امکانات بالقوه، منابع و تمامی عوامل برای ایجاد مسکن و بهبودی در شرایط زندگی جوامع فقیر تأکید دارد و به مردم این فرصت را می‌دهد که شرایط خانه و محل زندگی خود را با توجه به اولویت‌ها و نیازهایشان بهبود بخشند. به‌طور خلاصه در روش توانمندسازی، مرکز توجه ساکنان شهر و مردم هستند و دولت متعهد می‌گردد تسهیلات لازم را برای رفاه حال شهروندان فراهم کند (هادیزاده، ۱۳۸۲: ۱۷).

محدوده و قلمرو پژوهش

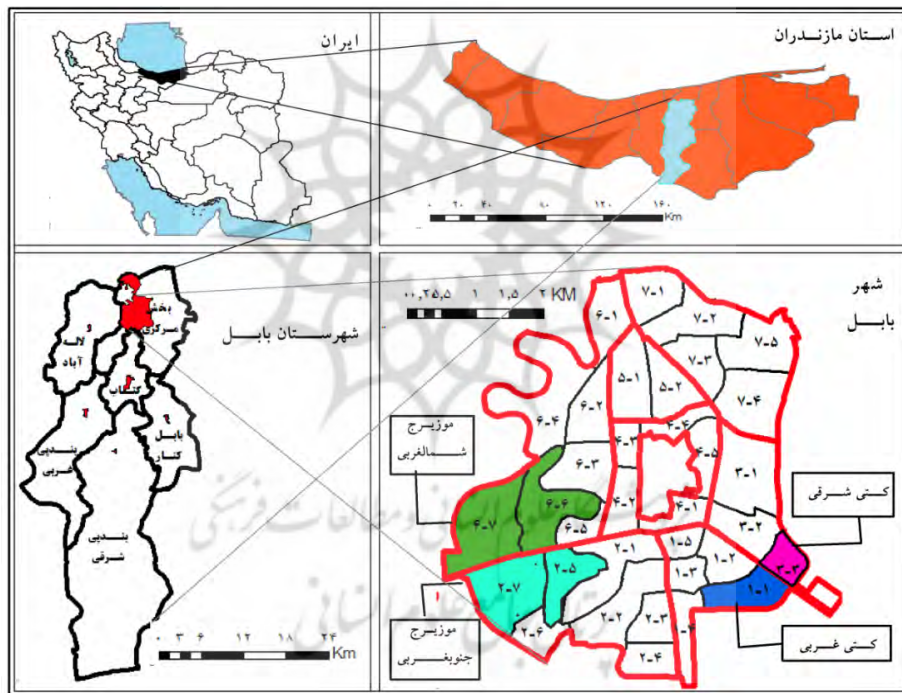
شهرستان بابل در قسمت مرکزی استان مازندران، بین ۵۲ درجه و ۳۴ دقیقه و ۵ ثانیه طول جغرافیایی و

نقش فعال در فرآیند تهیه طرح را بر عهده بگیرند (Ost hooi zen, 1998: 97)، لذا مشارکت کلید اصلی اجرای طرح‌های توسعه شهری است. از آنجا که یکی از علل اساسی به بن بست رسیدن هر طرحی، ریشه در بی‌توجهی به مشارکت قابل توجه مردم و نهادهای محلی در اجرا دارد (رفعیان، ۱۳۸۹: ۴) و در سوق‌دهی مردم به‌سوی مشارکت، اعتمادسازی دو طرفه بین مردم و مسئولان نقش اساسی را ایفا می‌نماید (Marshal, 2004: 235)؛ بنابراین بدون مشارکت شهروندان در اداره امور شهر، شهرداری‌ها موفقیت چندانی در دستیابی به اهداف خود نخواهند داشت (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۹۲). از این رو باید راه‌های مختلف زمینه‌های همکاری فعال مردم در امور محلی را فراهم کنند (شکیبامقدم، ۱۳۸۰: ۲۹۸).

یکی از راه‌های اساسی در جهت فراهم نمودن زمینه‌های مشارکت در مردم این است که آن‌ها خود نیازهایشان را مطرح نمایند. ابزارهای مهم برای تحقق این امر شامل: نظرسنجی عمومی از مردم و تشکل‌های محلی و صنفی می‌باشد. در مجموع باید گفت استفاده مناسب از مشارکت عموم مردم، به میزان قابل توجهی موجب واقع‌گرایی در تدوین اهداف، قابلیت اجرایی طرح‌ها، اتکا بر داده‌های دقیق و تضمین‌کننده موفقیت طرح‌ها می‌گردد (معزی‌مقدم، ۱۳۸۱: ۹۹)؛ به‌گونه‌ای که می‌توان با مشارکت شهروندان مهمترین چالش فراروی مدیریت شهری چون حاشیه‌نشینی را برطرف کرد. در واقع حاشیه‌نشینان کسانی‌اند که در شهر سکونت دارند، ولی به علل گوناگون نتوانسته‌اند، جذب نظام اقتصادی و اجتماعی شهر شوند و از خدمات شهر استفاده نمایند (محسنی، ۱۳۸۹: ۲) و علت آن، مشکل مسکن ناشی از درآمد پایین و تفاوت رفتار آنان با رفتارهای متعارف شهر و نیز افرادی است که با همان سطح درآمد در شهر زندگی می‌کنند

۱۳۸۵، کلیه سطوح شهر بابل در ۷ ناحیه شهری و ۳۴ محله با محلات تابع تقسیم گردیده‌است. به دلیل گستردگی سطح محلات و جمعیت شهر، ۴ محله در حاشیه شهر بابل (کتی غربی با نام محله ۱، کتی شرقی با نام محله ۲، موزیرج شمال غربی با نام محله ۳، موزیرج جنوب غربی با نام محله ۴)، مورد بررسی این تحقیق قرار گرفته‌اند (شکل شماره ۱).

۳۶ درجه و ۲ دقیقه و ۱۵ ثانیه عرض جغرافیایی واقع است. این شهرستان از شمال به شهرستان بابلسر، از شرق به شهرستان‌های قائم‌شهر از جنوب به استان تهران و از غرب به شهرستان آمل محدود می‌گردد. شهرستان بابل بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی شامل ۶ بخش مرکزی و ۷ نقطه شهری، ۱۳ دهستان و ۶۸۹ نقطه روستایی است. مساحت شهر بابل حدود ۳۰/۳ کیلومترمربع معادل ۳۰۳۷ هکتار می‌باشد. با توجه به جمعیت ۲۰۱۳۳۵ نفری شهر بابل در سال

شکل ۱: موقعیت محدوده مورد مطالعه؛ بابل

حجم نمونه معادل ۲۵۰ نفر براساس فرمول آماری کوکران به روش نمونه‌گیری منظم یا سیستماتیک انتخاب شده‌اند. همچنین ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها و سنجش متغیرهای تحقیق، پرسشنامه محقق‌ساخته در کنار آمار و اطلاعات بدست آمده از شهرداری می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از برنامه نرم‌افزاری SPSS در قالب روشهای آماری همچون

روش‌شناسی تحقیق

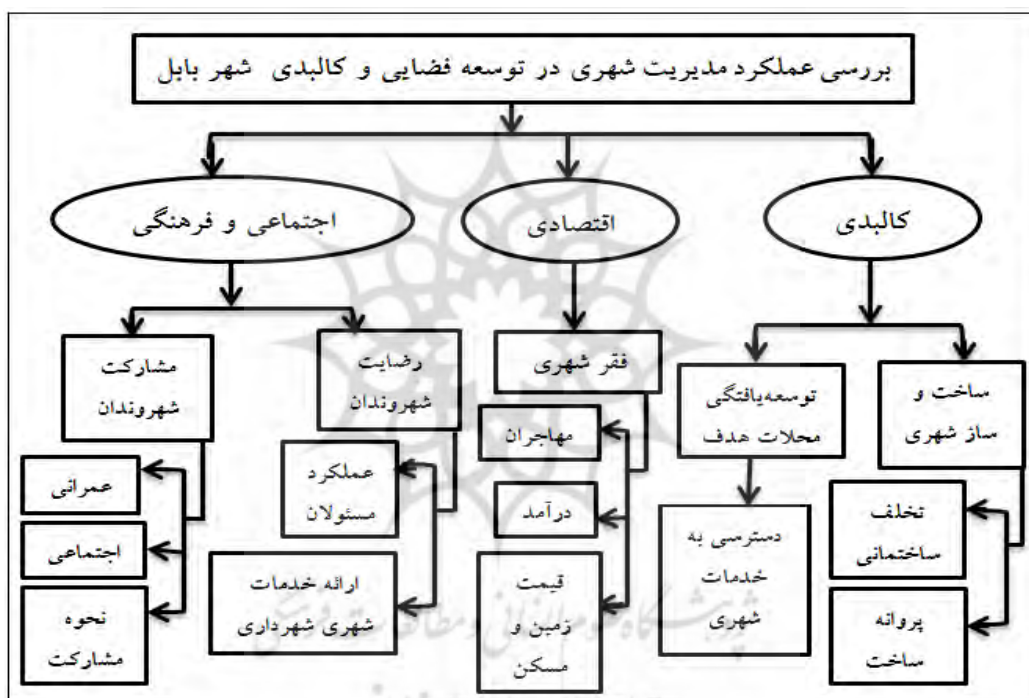
این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی و پیمایشی با هدف کاربردی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل خانوارهای حاشیه‌نشین ساکن در شهر بابل با جمعیتی معادل ۱۱۱۷ خانوار می‌باشند، که با توجه به بالا بودن تعداد جامعه آماری از بین محلات شهر، تعداد ۴ محله به عنوان نمونه با تعداد

فضایی محلات حاشیه‌نشین شهر بابل، عوامل مؤثر در توسعه محلات هدف در قالب مؤلفه‌های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی، در جهت بهبود وضعیت زندگی شهروندان را مورد سنجش قرار داده‌ایم که در شکل شماره ۲ نشان داده شده است.

کروسکال‌والیس، کای‌اسکوئر و ضریب همبستگی اسپیرمن صورت گرفته است.

مدل تحلیلی پژوهش

به منظور بررسی نقش عملکرد مدیریت شهری و رضایت حاشیه‌نشینان از آنان در توسعه کالبدی و

شکل ۲: الگوی بررسی نقش عملکرد مدیریت شهری و رضایت حاشیه‌نشینان از آنان در توسعه شهر بابل

نفر، معادل ۴۲/۸ درصد و کمترین متعلق به تحصیلات لیسانس به تعداد ۲۴ نفر، معادل ۹/۶ درصد می‌باشد و بیشترین پاسخ‌دهندگان به تعداد ۱۰۱ نفر، معادل ۴۰/۴ درصد، دارای شغل آزاد و کمترین دارای وضعیت بازنشسته به تعداد ۱۴ نفر، معادل ۵/۶ درصد می‌باشند. همچنین پاسخگویان مالکیت مسکن شخصی خود را ۶۱/۲ درصد، اجاره‌ای ۳۶ درصد و پدری را ۲/۸ درصد عنوان کردند.

نتایج و بحث

مشخصات فردی جامعه نمونه

بر اساس یافته‌های توصیفی از مجموع ۲۵۰ نفر نمونه آماری از شهروندان محلات هدف، بیشترین فراوانی سنی مربوط به گروه سنی ۴۰ تا ۳۱ سال به تعداد ۹۳ نفر، معادل ۸۱/۸ درصد و کمترین مربوط به گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال به تعداد ۲۵ نفر، معادل ۱۰ درصد می‌باشد. بیشترین فراوانی سطح تحصیلات مربوط به تحصیلات ابتدایی و راهنمایی به تعداد ۱۰۷

نتایج استنباطی

آزمون فرضیه اول

الگوی توسعه فضایی حاشیه شهر بابل با اهداف طرح‌های توسعه شهری منطبق نمی‌باشد.

به منظور بررسی ارتباط بین الگوی توسعه فضایی حاشیه شهر بابل براساس اهداف طرح توسعه شهری، به بررسی وضعیت ساخت و ساز و فقر شهری می‌پردازیم. به طوری که ساخت و سازهای شهری از ابعاد گوناگون اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی دارای اهمیت می‌باشند. در این میان کاربری‌های مسکونی بیشترین سهم را در ساخت و سازهای شهری به خود اختصاص داده‌اند. در شهر بابل نیز بیشترین بخش ساخت و سازها و همچنین مهم‌ترین تخلفات مربوط به بخش مسکن بود است. با توجه به نتایج بدست آمده بر اساس جدول شماره (۱) با مقایسه سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۱ میزان پروانه‌های ساختمانی صادره در شهر بابل روند رو به کاهشی را در پی داشته‌است. دلیل این کاهش می‌تواند احتیاط بیشتر شهرداری بابل در صادر کردن پروانه‌های ساختمانی و روی آوردن شهروندان به

متراکم‌سازی و تخلفات باشد. از طرفی بر اساس جدول شماره (۲) مهم‌ترین بخش درآمد شهرداری از طریق صدور پروانه ساخت تأمین می‌گردد؛ به‌گونه‌ای که در سال ۱۳۹۰ از کل درآمد شهرداری ۴۲/۵۱ درصد شامل صدور پروانه ساخت بوده که افزایش روبه رشدی را در سال ۱۳۹۱ با ۴۷/۰۵ درصد داشته‌است. بدین ترتیب با کاهش تعداد پروانه ساخت در ۴ سال اخیر به نوعی با افزایش تخلف و کاهش نوسازی ساخت‌های شهری در بابل روبرو هستیم که عامل جدی در جهت توسعه ناموزون شهر می‌باشد. همچنین بر اساس پاسخ شهروندان، از بین جامعه نمونه فقط تعداد ۹۸ نفر معادل ۳۹/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای پروانه ساخت می‌باشند، در حالی که ۱۵۲ نفر معادل ۶۰/۸ درصد باقیمانده فاقد پروانه ساخت مسکن بوده‌اند. از سوی دیگر فقط تعداد ۳۰ نفر معادل ۱۲ درصد دارای سند رسمی مسکن می‌باشند، در حالی که تعداد ۲۲۰ نفر معادل ۸۸ درصد فاقد سند رسمی مسکن بوده‌اند.

جدول ۱: تعداد صدور پروانه ساخت و تخلف ساختمانی ثبت شده در شهرداری بابل بین سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۱

سال	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱
تعداد صدور پروانه ساخت	۵۲۷	۹۶۸	۸۳۶	۶۷۸
تعداد تخلف ساختمانی ثبت شده	۱۲۳۸	۱۳۲۴	۱۵۰۳	۱۶۴۶

منبع: شهرداری بابل، ۱۳۹۲

همچنین یکی از مهم‌ترین چال‌های مدیریت شهری، تخلفات ساختمانی است. براساس جدول شماره (۱) با مقایسه سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۱ میزان تخلفات ساختمانی ثبت شده در شهر بابل، روند رو به افزایشی را نشان می‌دهد. همان‌طور که بیان شد، یکی از نشانه‌های آن کاهش صدور پروانه ساختمان در ۴ سال اخیر است. لازم به ذکر است که بیشترین تخلفات ساختمانی ثبت شده، مربوط به محلات حاشیه‌ای شهر

بابل می‌باشد. بیشتر افراد مبادرت به ساخت و ساز شبانه و یا تغییر کاربری می‌ورزند که منجر به شکل‌گیری بافتی آشفته در حاشیه شهر شده‌است، که مانعی برای توسعه موزون شهر مطابق با اهداف طرح‌های توسعه شهری چون تفصیلی و جامع می‌باشد. همچنین بخش مهمی از درآمد شهرداری حاصل دریافت وجه تخلف از مالکین متخلف است. بطوریکه براساس جدول شماره (۲) در سال ۱۳۹۰، معادل

۲۳/۹۱ درصد روبرو بوده‌است.

۲۱/۰۸ درصد از کل درآمد شهرداری، نتیجه ثبت تخلف ساختمان بوده، که در سال ۱۳۹۱ با افزایش

جدول ۲: درآمد حاصل از صدور پروانه ساخت و تخلف ساختمانی در شهرداری بابل ۱۳۹۰-۱۳۹۱

ردیف	سال	درآمد	درصد از کل
صدور پروانه ساختمان	۱۳۹۰	۱۲۴,۳۷۱,۸۴۴,۴۱۵	۴۲/۵۱
	۱۳۹۱	۱۷۹,۸۲۸,۷۵۶,۳۴۰	۴۷/۰۵
تخلف ساختمانی ثبت شده	۱۳۹۰	۶۱,۶۷۱,۲۰۹,۹۱۸	۲۱/۰۸
	۱۳۹۱	۹۱,۴۰۳,۳۲۹,۹۲۹	۲۳/۹۱
درآمد کل شهرداری	۱۳۹۰	۲۹۲,۵۳۱,۴۴۷,۶۵۹	-
	۱۳۹۱	۳۸۲,۱۷۴,۴۹۱,۱۶۵	-

منبع: شهرداری بابل، ۱۳۹۲

قسمتی از قوانین و ضوابط شهرسازی را در حوزه عملکردی خود نادیده می‌گیرد. این که در بعضی موارد قانون را به نفع شهروند زیر پا بگذاریم و تنها با گرفتن جریمه، اجازه بدهیم تخلف صورت بگیرد، به نوعی زمینه‌ساز عدم توسعه موزون و مناسب طرح‌های مصوب توسعه شهر می‌شویم.

لازم به ذکر است، از سویی شهروندان مهمترین عامل تخلفات ساختمانی هستند، که از دلایل آن براساس نظر شهروندان گویه‌های فقر خانوارهای شهر با فراوانی ۱۷۳ نفر، معادل ۶۹/۲ درصد، طولانی شدن زمان صدور پروانه ساخت با فراوانی ۱۶ نفر، معادل ۶/۴ درصد و گرانی مصالح و مسکن با فراوانی ۶۱ نفر، معادل ۲۴/۴ درصد می‌باشد. از سوی دیگر، در مواردی مشاهده می‌شود که شهرداری بنا به دلایل متعدد،

جدول ۳: فراوانی گویه میانگین درآمد ماهیانه شهروندان محلات چهارگانه حاشیه شهر بابل

مؤلفه	۳۰۰-۴۰۰		۴۰۱-۵۰۰		۵۰۱-۶۰۰		۶۰۱-۷۰۰		بیش از ۷۰۱ هزار
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
درآمد شهروندان	۲۲	۸/۸	۴۸	۱۹/۲	۹۲	۳۶/۸	۵۰	۲۰	۳۸

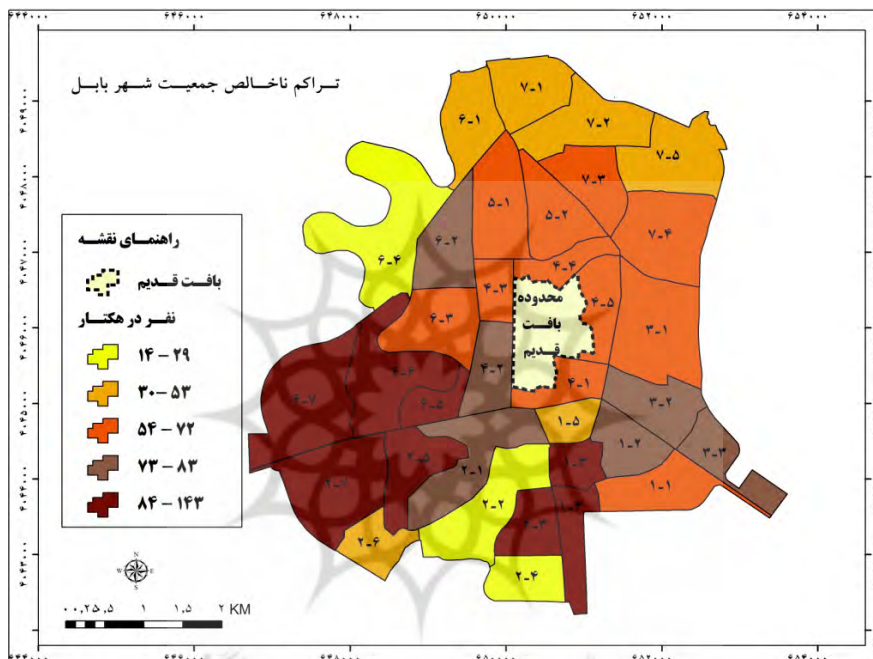
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

مشکل دیگر مدیریت شهری بابل، نرخ بالای مهاجرپذیر بودن این شهر است، که اکثریت آنان مهاجران روستایی داخل استانی هستند. به طوری که براساس پاسخ شهروندان بیشترین افراد نمونه، محل سکونت قبلیشان در روستا با فراوانی ۱۹۷ نفر، معادل ۷۸/۸ درصد و کمترین افراد در شهر با فراوانی ۵۳ نفر، معادل ۲۱/۲ درصد بوده‌است. این مهاجرین تازه وارد که کارگران جویای کار هستند، نقاطی را برای اسکان بر می‌گزینند که کمترین میزان از نظر قیمت اجاره، زمین و مسکن را دارا باشد. لذا حاشیه شهرها را برای

همچنین از دیگر چالش‌های عمده پیش‌روی مدیریت شهری، در ارتباط با فقر شهری محلات حاشیه شهر است که شامل درآمد پایین و زیر متوسط شهری در این مناطق می‌باشد. براساس جدول شماره (۳) بیشتر پاسخ‌دهندگان درآمدی بین ۶۰۰ تا ۵۰۱ هزار تومان و کمترین افراد درآمدی بین ۴۰۰-۳۰۰ هزار تومان در ماه را دارا می‌باشند. که با توجه به رقم خط فقر در شهرهای ایران که معادل ۱/۵ میلیون تومان می‌باشد (مرکز آمار ایران: ۱۳۹۲) کلیه افراد جامعه نمونه در حاشیه شهر بابل، زیر خط فقر هستند. علاوه بر این

اراضی بدون أخذ مجوز رسمی از شهرداری می‌کنند. این ساخت و سازهای خارج از استاندارد، باعث گسترش شهر به سمت روستاهای اطراف و الحاق اجباری این روستاها در حریم داخلی شهر مغایر با اهداف طرح توسعه شهر می‌گردد.

سکونت انتخاب می‌کنند و منجر به افزایش تراکم در این قسمت از شهرها می‌شوند. بر اساس شکل شماره (۳) محلات هدف پژوهش دارای تراکم زیاد و خیلی زیاد می‌باشند. به دلیل قیمت ارزان زمین در محلات حاشیه، مهاجرین و افراد سودجو اقدام به زیر ساخت و ساز بردن زمین‌های مرغوب کشاورزی و تغییر کاربری

شکل ۳: تراکم ناخالص جمعیت محلات شهر بابل

جدول ۴: توزیع فراوانی عوامل مؤثر در ساخت و ساز در محلات حاشیه شهر

مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای	آماره گای اسکوتر	سطح معناداری
۱ ارزانی زمین و مسکن	۱	۱	۸	۷۶	۱۶۴	۴۶۰	۴۰۴.۷۶۰	۰.۰۰۶**
۲ توانایی مالی پایین شهروندان	۱	۱	۱۴	۱۴	۹۲	۴۲۹	۳۲۶.۵۲۰	۰.۰۰۰**
۳ دسترسی به امکانات ارزان شهر	۱	۲۹	۱۳۷	۵۵	۲۸	۳۳۲	۲۱۸.۴۰۰	۰.۰۲۹*
۴ نظارت مسئولان شهرداری	۸	۱۷۴	۵۵	۶	۷	۲۳۲	۴۱۹.۰۰۰	ns ۰.۰۶۱

* ۹۵ درصد معناداری

** ۹۹ درصد معناداری

ns: عدم معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

آن را ناکافی می‌دانند. بنابراین فرض یک مبنی بر این که الگوی توسعه فضایی حاشیه شهر بابل با اهداف طرح توسعه شهری انطباق ندارد، تأیید می‌گردد.

آزمون فرضیه دوم

- بین عملکرد مسئولان (شهرداری) با میزان رضایتمندی شهروندان در محله‌های مختلف حاشیه‌ای شهر بابل رابطه وجود دارد؟

جهت بررسی ارتباط بین عملکرد مسئولان با میزان رضایتمندی شهروندان از خدمات شهرداری ابتدا به بررسی عملکرد مدیریت شهری پرداخته‌ایم. براساس جدول شماره (۵)، بیشترین میزان رضایت مربوط به مؤلفه نظارت مسئولان بر ساخت و ساز مسکن حاشیه شهر و کمترین به مؤلفه استفاده از نظرات مردم در زمینه تهیه و اجرای پروژه‌های شهری توسط شهرداری اختصاص دارد. البته لازم به ذکر است که نظارت مسئولان بر ساخت و ساز مسکن حاشیه شهر اگرچه بیشترین میزان رضایت را در بین مؤلفه‌های مذکور، به خود اختصاص داده، اما این رقم از حد متوسط پایین‌تر بوده است و شهروندان این عملکرد شهرداری را ناموفق می‌دانند و این اندک نظارت را ناشی از أخذ جریمه برای متخلفان و ادامه ساخت و سازها می‌دانند.

بنابراین در شهر بابل، شاهد کاهش صدور پروانه ساخت به دنبال افزایش تخلف ساختمانی و اسکان مهاجران تازه وارد و کم‌درآمد به دنبال افزایش تراکم در محلات حاشیه شهر با قیمت زمین و مسکن ارزان و ایجاد ساخت و سازهای غیررسمی و از بین بردن زمین‌های کشاورزی و... هستیم. لذا می‌توان ادعان داشت که الگوی توسعه فضایی شهر بابل نه براساس اهداف طرح توسعه شهری، بلکه براساس نیاز شهروندان با تشخیص خودشان خارج از استانداردها و ضوابط شهرسازی شکل گرفته است. به‌طوری که با توجه به جدول شماره (۴) شهروندان محلات هدف بیشترین علت افزایش ساخت و ساز بی‌رویه در حاشیه شهر را مربوط به ارزانی زمین و مسکن ذکر کرده‌اند. نتایج حاصل از آزمون ناپارامتریک کای اسکوئر نشان می‌دهد میان شهروندان در زمینه عوامل مؤثر در ساخت و ساز محلات حاشیه شهر، در مؤلفه دسترسی به امکانات ارزان شهر در سطح ۹۵ درصد و در مؤلفه‌های عدم توانایی مالی و ارزانی زمین و مسکن رابطه معناداری تا سطح ۹۹ درصد وجود دارد. همچنین نظارت مسئولان شهرداری با میانگین رتبه‌ای پایین عدم معناداری را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر مردم از نظارت مسئولان رضایتی ندارند و

جدول ۵: توزیع فراوانی نظر شهروندان جامعه نمونه از عملکرد مسئولان شهری (شهرداری)

مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای
۱ توفیق در بهسازی بافت فرسوده و اسکان غیر رسمی	۴	۱۴۵	۹۷	۳	۱	۲.۴۰
۲ توفیق در بهبود زیباسازی بافت آشفته محلات حاشیه	۲۸	۱۲۰	۱۰۱	۱	-	۲.۳۰
۳ نظارت بر ساخت و ساز غیر مجاز حاشیه شهر	۲	۱۱۲	۱۳۴	۲	-	۲.۵۴
۴ توفیق در رفع مشکلات شهرسازی حاشیه شهر	-	۱۶۴	۸۰	۴	۲	۲.۳۷
۵ استفاده از نظرات اهالی حاشیه در پروژه‌های شهری	۸۹	۱۴۵	۱۴	۱	۱	۱.۷۲
۶ اطلاع‌رسانی در مورد برنامه‌های عمرانی به شهروندان	۷۵	۱۵۳	۱۷	۲	۳	۱.۸۲
۷ توفیق در کاهش تخلفات ساخت و ساز در حاشیه شهر	۳۰	۱۲۳	۹۶	۱	-	۲.۲۷
۸ توفیق در افزایش صدور پروانه ساختمان در حاشیه شهر	۴۶	۸۷	۱۱۷			۲.۲۸
۹ توفیق در اجرای درست و به موقع طرح‌های عمرانی	۳۹	۱۱۳	۹۸			۲.۲۳

حاشیه شهر و کمترین به مؤلفه آموزش و تشویق شهروندان در تفکیک زباله خانگی توسط شهرداری اختصاص دارد.

همچنین براساس جدول شماره (۶) در بررسی رضایت شهروندان محلات هدف، از ارائه خدمات شهری توسط شهرداری در قالب ۱۲ مؤلفه، بیشترین میزان رضایت به مؤلفه توزیع مناسب وسایل نقلیه عمومی در محلات

جدول ۶: توزیع فراوانی رضایت جامعه نمونه از ارائه خدمات شهری توسط شهرداری

مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای
۱ بهبود کیفیت آسفالت معابر	۶۶	۵۳	۱۲۹	۲	-	۲.۲۶
۲ تعریض و توسعه مناسب معابر	۴۷	۴۶	۱۵۲	۵	-	۲.۴۶
۳ نام و شماره گذاری معابر	۳۲	۲۴	۱۷۲	۱۱	۱۱	۲.۷۸
۴ نظافت معابر	۲۲	۸۳	۱۱۷	۱۴	۱۴	۲.۶۶
۵ جمع‌آوری زباله	۲۳	۶۰	۱۰۷	۴۷	۱۳	۲.۸۶
۶ آموزش و تشویق تفکیک زباله	۱۹۸	۲۱	۲۳	۷	۱	۱.۳۶
۷ پل عابر پیاده	۴۲	۲۸	۱۶۳	۱۲	۵	۲.۶۴
۸ توزیع مناسب وسایل نقلیه عمومی	۲۰	۲۰	۱۷۶	۲۵	۹	۲.۹۳
۹ مبلمان شهری	۹۳	۸۹	۶۶	۲	-	۱.۹۰
۱۰ امکانات تفریحی- ورزشی	۵۲	۵۹	۱۳۳	۶	-	۲.۳۷
۱۱ پاسخ‌گویی مسئولان شهری	۳۴	۹۲	۱۱۶	۲	۶	۲.۴۱
۱۲ جدول کثی معابر	۱۳۳	۷۷	۴۰	-	-	۱.۶۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

عملکرد مدیریت شهری و خدمات شهری ارائه شده از سوی شهرداری تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد (شکل شماره ۴). از سوی دیگر میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که بیشترین رضایت از این عملکرد و ارائه خدمات به محله کتی غربی و کمترین رضایت به محله موزیرج جنوب غربی اختصاص دارد.

سپس جهت بررسی مقایسه سطح رضایت شهروندان محلات هدف، از عملکرد مسئولان و خدمات شهری ارائه شده از سوی شهرداری، از آزمون کروسکال‌والیس استفاده شده است. بر اساس جدول شماره (۷) نتایج حاصل از آزمون نشان می‌دهد، بطور کلی بین میزان رضایتمندی ساکنان محلات هدف، از

جدول ۷: مقایسه میزان رضایتمندی ساکنان محلات هدف از عملکرد مسئولان و ارائه خدمات شهرداری با استفاده از آزمون

کروسکال‌والیس

مؤلفه	درجه آزادی	آماره کای اسکوئر	سطح معناداری	میانگین در محلات هدف			
				محله ۱ (کتی- غربی)	محله ۲ (کتی- شرقی)	محله ۳ (موزیرج شمالغربی)	محله ۴ (موزیرج جنوبغربی)
عملکرد مسئولان شهری	۳	۲۲/۹۳۴	۰.۰۰۵**	۳/۳۸	۳/۰۸	۲/۸۹	۲/۵۰
ارائه خدمات شهرداری	۳	۹۵/۲۱۳	۰.۰۰۸**	۳/۶۲	۳/۲۸	۲/۴۶	۲/۱۲

** ۹۹ درصد معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

در نهایت براساس جدول شماره (۸)، بین رضایت شهروندان از خدمات شهری ارائه شده از سوی شهرداری با عملکرد مسئولان شهرداری، براساس ضریب همبستگی اسپیرمن رابطه معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. در واقع با بهبود عملکرد شهرداری نسبت به وظایفی که باید انجام دهد، میزان رضایتمندی شهروندان از ارائه خدمات شهری ارائه

شده از سوی شهرداری نیز ارتقاء می‌یابد. بنابراین از آنجایی که میزان رضایت از عملکرد مسئولان شهرداری با میانگین (۲/۸۶) متوسط و رضایت شهروندان محلات هدف، از ارائه خدمات شهری توسط شهرداری با میانگین (۲/۶۴) نیز متوسط ارزیابی گردید، لذا براساس مستندات بررسی شده، رابطه مذکور تأیید می‌گردد.

جدول ۸: ارتباط بین عملکرد مسئولان با رضایت شهروندان از ارائه خدمات شهرداری با استفاده از آزمون اسپیرمن

نتیجه	سطح معناداری	آماره اسپیرمن	تعداد نمونه	متغیر وابسته	متغیر مستقل
					تأیید
رد	*	۰/۲۴۵	۲۵۰	رضایت شهروندان از ارائه خدمات شهرداری	عملکرد مسئولان

** ۹۹ درصد معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

آزمون فرضیه سوم:

- بین میزان مشارکت حاشیه‌نشینان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی و توسعه شهر با میزان توسعه‌یافتگی در محله‌های مختلف شهر بابل رابطه معناداری وجود دارد؟

شهر پرداخته‌ایم. براساس جدول شماره (۹)، نتایج حاصل از آزمون کای اسکوتر، نحوه مشارکت یدی، مالی و فکری شهروندان در برنامه‌های عمرانی توسعه شهر را در سطح ۹۹ درصد معنادار نشان می‌دهد. بیشترین نوع مشارکت شهروندان در انجام پروژه‌ها، به صورت مالی می‌باشد که از حد متوسط پایین‌تر است. شهروندان دلیل مشارکت کم مالی خود را کمی درآمد ماهیانه، شغل نامناسب، شرایط بد اقتصادی و افزایش هزینه‌های روزانه افراد خانوار خود اظهار داشته‌اند.

جهت سنجش ارتباط بین میزان مشارکت حاشیه‌نشینان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی توسعه شهر با میزان توسعه‌یافتگی محله‌های مختلف شهر، ابتدا به بررسی نحوه مشارکت شهروندان محلات هدف در برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های عمرانی توسعه

جدول ۹: توزیع فراوانی نحوه مشارکت شهروندان محلات هدف در برنامه‌های عمرانی

مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	میانگین رتبه‌ای	آماره کای اسکوتر	سطح معناداری
۱ مشارکت یدی در انجام برنامه‌ها	۷۹	۹۴	۷۵	۲	۲	۸۱/۲۹۶	۰/۰۰۹**
۲ مشارکت مالی در انجام پروژه	۵۸	۸۶	۱۰۰	۶	۲/۲۱	۸۲/۷۳۶	۰/۰۰۰**
۳ مشارکت فکری در تهیه طرح‌ها	۹۱	۸۰	۷۸	۱	۱/۹۵	۸۲/۲۵۶	۰/۰۰۳**

** ۹۹ درصد معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

مؤلفه‌های مطرح شده، رابطه معناداری تا سطح ۹۹ درصد وجود دارد. به‌طوری که بیشترین میزان مشارکت به مؤلفه تحویل به موقع زباله در ساعات تعیین شده از سوی شهرداری و کمترین، به مؤلفه احداث پارک و فضای سبز اختصاص دارد.

همچنین براساس جدول شماره (۱۰) نتایج حاصل از آزمون کای اسکور نشان می‌دهد که میان شهروندان محلات هدف، در زمینه مشارکت در فعالیت‌های عمرانی، در متغیرهای مشارکت در جدول‌گذاری و احداث فضای سبز در سطح ۹۵ درصد و در بقیه

جدول ۱۰: توزیع فراوانی میزان مشارکت شهروندان محلات هدف در فعالیت‌های عمرانی

مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای	آماره کای اسکور	سطح معناداری
۱ پرداخت عوارض شهرداری	۲۳	۹۱	۱۲۶	۸	۲	۲.۵۰	۱۹۰/۲۴۰	۰.۰۰۴**
۲ تحویل به موقع زباله به شهرداری	۳	۱	۳۳	۱۱۵	۹۸	۴.۲۱	۲۲۸/۵۶۰	۰.۰۰۰**
۳ توجه به قوانین شهرداری در ساخت و ساز در محلات حاشیه شهر	۲۸	۱۰۷	۹۰	۱۷	۸	۲.۴۸	۱۶۳/۷۲۰	۰.۰۰۸**
۴ مشارکت در بهسازی و نوسازی محله	۳۷	۱۳۸	۶۴	۵	۶	۲.۲۲	۲۴۱/۴۰۳	۰.۰۰۳**
۵ جدول‌گذاری و آسفالت معابر	۸۲	۱۱۳	۴۵	۹	۱	۱.۹۳	۱۸۲/۳۱۲	۰.۰۳۳**
۶ مشارکت در احداث فضای سبز	۲۰۶	۳۲	۸	۳	۱	۱.۲۴	۲۰۱/۳۸۵	۰.۰۴۸**

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲ *** ۹۹ درصد معناداری * ۹۵ درصد معناداری

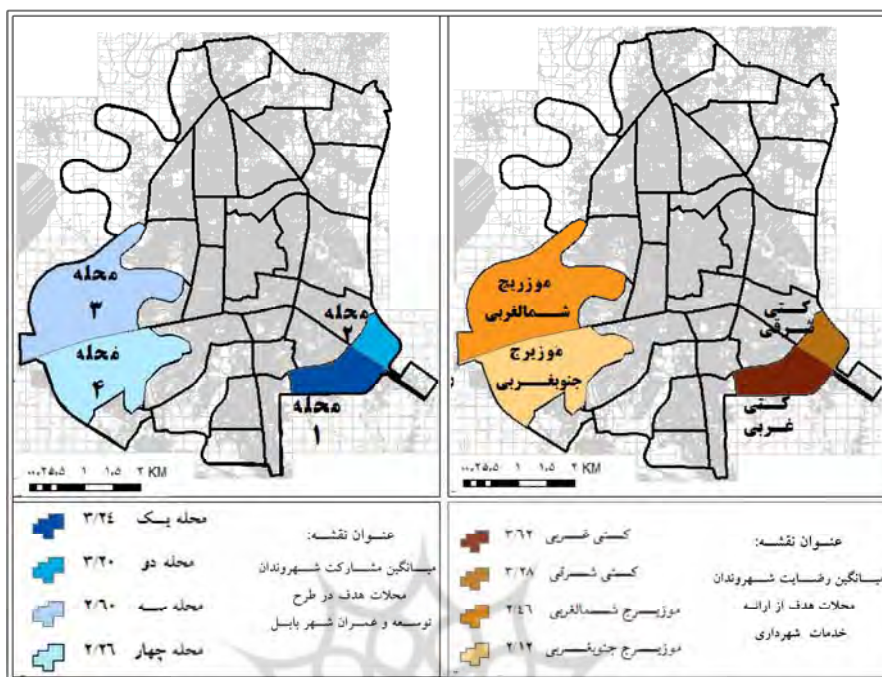
درصد و در بقیه مؤلفه‌های مطرح شده، رابطه معناداری تا سطح ۹۹ درصد وجود دارد. به‌طوری که بیشترین میزان مشارکت به مؤلفه انجام امور خیر و عام‌المنفعه و کمترین به اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران شهری اختصاص دارد.

همچنین براساس جدول شماره (۱۱) نتایج حاصل از آزمون کای اسکور نشان می‌دهد که میان شهروندان محلات هدف در زمینه مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، در متغیرهای حل مشکلات محله خود و اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران در سطح ۹۵

جدول ۱۱: توزیع فراوانی میزان مشارکت شهروندان محلات هدف در فعالیت‌های اجتماعی

مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای	آماره کای اسکور	سطح معناداری
۱ حل مشکلات محله خود	-	۵۵	۱۵۶	۳۳	۶	۲.۹۶	۲۰۵/۷۷۶	۰.۰۲۲**
۲ اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران	۲۸	۴۷	۱۳۵	۳۷	۳	۲.۷۶	۲۰۱/۹۲۰	۰.۰۱۱**
۳ در انجام امور خیر و عام‌المنفعه	۱	۵	۹۲	۱۰۱	۵۱	۳.۷۸	۱۷۵/۸۴۰	۰.۰۰۳**
۴ انتخابات انجمن شورای شهر	۱	۵۹	۱۱۹	۵۹	۱۲	۳.۰۸	۱۷۵/۳۶۰	۰.۰۰۰**
۵ ارائه پیشنهاد و نظرات به مدیران	۲	۶۹	۹۵	۸۰	۴	۳.۰۶	۲۰۰/۹۲۰	۰.۰۰۵**

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲ *** ۹۹ درصد معناداری * ۹۵ درصد معناداری

شکل ۴: میانگین رضایت محلات هدف از خدمات شهرداری و مشارکت در طرح توسعه شهر بابل

مطرح شده، رابطه معناداری تا سطح ۹۹ درصد وجود دارد. به طوری که بیشترین دسترسی مربوط به مؤلفه اماکن مذهبی و کمترین به مؤلفه نزدیکی به مراکز آتش نشانی اختصاص دارد.

همچنین براساس جدول شماره (۱۲) نتایج حاصل از آزمون کای اسکوئر نشان می‌دهد که میان شهروندان محلات هدف در دسترسی به کاربری‌های شهری مورد نیاز، در مؤلفه‌های دسترسی به فضای سبز، پارک و آتش نشانی در سطح ۹۵ درصد و در بقیه مؤلفه‌های

جدول ۱۲: توزیع فراوانی میزان دسترسی شهروندان محلات هدف به کاربری‌های مورد نیاز شهری

مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای	آماره کای اسکوئر	سطح معناداری
۱ اماکن مذهبی	-	-	۳۰	۱۱۹	۱۰۱	۴.۲۸	۵۳/۱۴۴	۰.۰۰۰**
۲ دسترسی به مراکز خرید	-	-	۳۸	۱۱۶	۹۶	۴.۲۳	۳۹/۳۹۲	۰.۰۰۲**
۳ مراکز بهداشتی-درمانی	۱	۱	۵۹	۱۰۶	۸۳	۴.۰۷	۱۸۲/۱۶۰	۰.۰۰۶**
۴ فضای ورزشی-تفریحی	۳۹	۶۶	۱۲۸	۱۵	۲	۲.۵۰	۱۹۹/۸۰۱	۰.۰۰۷**
۵ فضای سبز و پارک	۵۹	۱۶۵	۲۵	۱	-	۱.۸۷	۲۵۱/۳۱۲	۰.۰۴۵**
۶ نزدیکی به مراکز آتش نشانی	۶۸	۱۶۳	۱۶	۳	-	۱.۸۱	۲۵۳/۳۲۸	۰.۰۳۱**

* ۹۵ درصد معناداری

** ۹۹ درصد معناداری

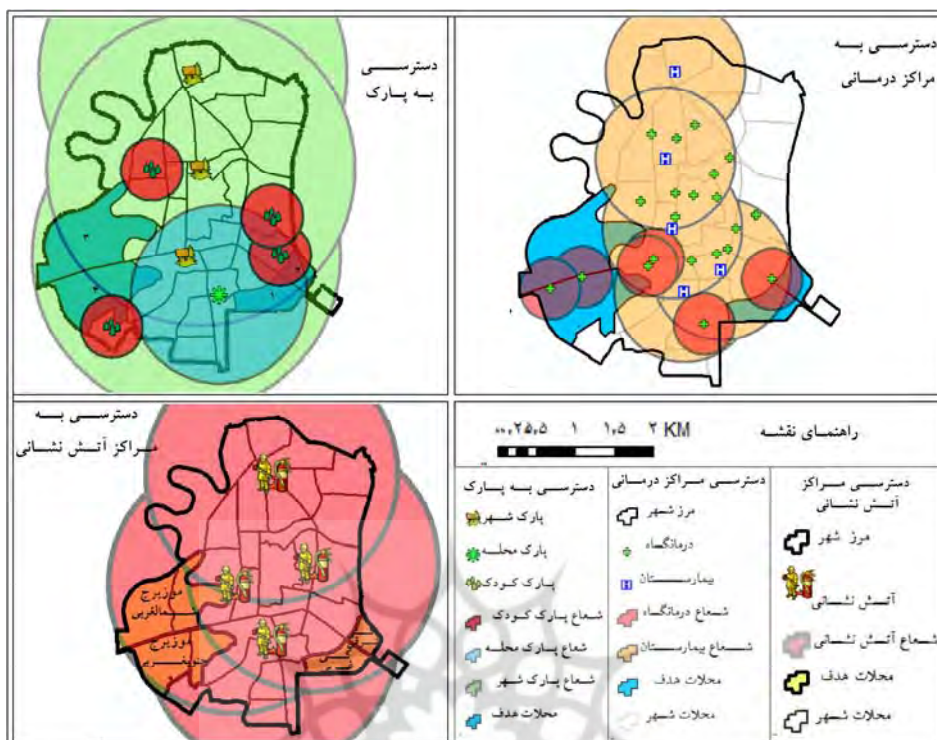
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

درمانگاه ۶۵۰ متر و بیمارستان ۱/۵ کیلومتر (پورمحمدی، ۱۳۹۰: ۴۰)، محلات کتی غربی و

براساس شکل شماره (۵) در بررسی دسترسی شهروندان به مراکز درمانی با توجه به شعاع عملکرد

می‌باشد. علی‌رغم این نظر، بابل دارای چهار ایستگاه می‌باشد که با راه‌اندازی یک ایستگاه در حال ساخت، تعداد آن به پنج ایستگاه افزایش می‌یابد. با توجه به شعاع عملکرد آتش‌نشانی ۲ تا ۳ کیلومتر (شیعه، ۱۳۸۳: ۱۷۷) هر چهار محله به مرکز آتش‌نشانی براساس شعاع استاندارد دسترسی دارند. ولی مشکل ارائه این خدمت در زمان وقوع حادثه به دلیل کوچه‌های تنگ و باریک برخی از معابر محلات هدف و ترافیک شهر، با توجه مسافتی که باید ماشین‌آلات این مرکز طی کنند تا به محل وقوع حادثه برسند، می‌باشد.

کتی شرقی کاملاً پوشش داده می‌شوند. اما محلات موزیرج شمال غربی و جنوب غربی به مراکز بیمارستانی، دسترسی نزدیک متناسب با استاندارد کشوری را ندارند. از طرفی درمانگاه دولتی شهید رستمی و درمانگاه خصوصی آبدیان و مطب پزشکی، با توجه به جمعیت بیش از ۳۰ هزار نفری در این محلات، نتوانسته نیاز شهروندان را در این کاربری برآورده کند. از سوی دیگر در بررسی دسترسی شهروندان به پارک با توجه به شعاع عملکرد پارک کودک ۱۶۰۰ متر و پارک محله‌ای ۲-۳ کیلومتر و پارک شهری ۵-۶ کیلومتر (پورمحمدی، ۱۳۹۰: ۴۰ و شیعه، ۱۳۸۳: ۱۷۹)، از لحاظ دسترسی به پارک کودک، جز بخش کوچکی از محلات کتی شرقی و موزیرج جنوب غربی، دو محله دیگر دسترسی نزدیکی ندارند. هر ۴ محله به پارک شهری براساس شعاع استاندارد دسترسی کافی دارند. اما پارک شهید شکری در ابتدای محله غربی، به دلیل کمبود امکانات مناسب بازی برای کودکان و کمبود جذابیت در فضای پارک، کمتر مورد استفاده عموم است. ساکنان محلات هدف بیشتر به بوستان نوشیروانی در انتهای محدوده قانونی شمال شهر بابل مراجعه می‌کنند که باعث افزایش ترافیک و کمبود زمین برای پارک اتومبیل اشخاص می‌شود. از طرفی در خیابان غدیر پارک محله‌ای جدید بانوان، با کیفیت خدمات مناسب و امنیت بالا برای شهروندان توسط شهرداری در اسفند ۱۳۹۱ افتتاح گردیده‌است. اما دوری راه عاملی بر کاهش استفاده شهروندان محلات هدف از آن می‌باشد. از طرفی میانگین دسترسی شهروندان محلات هدف بر اساس نظر آنان به مراکز آتش‌نشانی کم

شکل (۵): دسترسی شهروندان محلات حاشیه شهر بابل به پارک، مراکز درمانی و آتش‌نشانی

فعالیت‌های عمرانی، فعالیت‌های اجتماعی و دسترسی به کاربری‌های مورد نیاز شهری، تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. (شکل شماره ۴) همچنین میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که بیشترین مشارکت و دسترسی شهروندان محلات هدف به محله کتی غربی و کمترین به محله موزیرج جنوب غربی اختصاص دارد.

سپس برای مقایسه میزان مشارکت حاشیه‌نشینان و میزان توسعه‌یافتگی محلات هدف از آزمون کروسکال‌والیس استفاده شده است. براساس جدول شماره (۱۳) نتایج حاصل از آزمون نشان می‌دهد، به‌طور کلی بین ساکنان محلات هدف، در نحوه مشارکت در پروژه‌های عمرانی، مشارکت در

جدول ۱۳: مقایسه مشارکت شهروندان محلات هدف در تهیه و اجرای طرح توسعه شهر بابل و دسترسی به کاربری‌های شهری با استفاده از آزمون کروسکال‌والیس

نتیجه	میانگین مشارکت و دسترسی در محلات هدف				سطح معناداری	آماره کای اسکوئر	درجه آزادی	مؤلفه
	محلۀ ۴ (موزیرج جنوب غربی)	محلۀ ۳ (موزیرج شمال غربی)	محلۀ ۲ (کتی - شرقی)	محلۀ ۱ (کتی - غربی)				
*	۱/۸۸	۲/۲۰	۲/۴۸	۲/۶۲	۰.۰۰۲**	۱۴/۸۰۸	۳	نحوه مشارکت در پروژه‌های عمرانی
*	۲/۰۵	۲/۴۷	۳/۱۱	۳/۱۳	۰.۰۰۰**	۸۷/۸۱۷	۳	مشارکت در انواع فعالیت‌های عمرانی
*	۲/۶۳	۲/۹۷	۳/۳۶	۳/۴۴	۰.۰۰۰**	۴۲/۹۴۹	۳	مشارکت در انواع فعالیت‌های اجتماعی
*	۲/۲۱	۳/۰۴	۳/۴۸	۴/۲۰	۰.۰۰۰**	۱۰۵/۲۲۹	۳	میزان دسترسی به کاربری‌های شهری

** ۹۹ درصد معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی نیز ارتقاء می‌یابد. از آنجایی که میزان مشارکت حاشیه‌نشینان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی با میانگین (۲/۶۵) متوسط و توسعه‌یافتگی محله‌های مختلف حاشیه شهر نیز با میانگین (۳/۰۹) متوسط ارزیابی گردید، لذا بر اساس مستندات بررسی شده، رابطه مذکور تایید می‌گردد.

در نهایت براساس اطلاعات جدول (۱۴) بین میزان مشارکت حاشیه‌نشینان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی توسعه شهر با میزان توسعه‌یافتگی در محله‌های مختلف شهر بابل براساس ضریب همبستگی اسپیرمن رابطه معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. در واقع با افزایش دسترسی شهروندان به کاربری‌های شهری که نیاز دارند، میزان مشارکت آنان

جدول ۱۴: بررسی ارتباط بین مشارکت حاشیه‌نشینان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی با توسعه‌یافتگی محله‌های مختلف حاشیه شهر بر اساس آزمون اسپیرمن

نتیجه		سطح معناداری	آماره اسپیرمن	تعداد نمونه	متغیر وابسته	متغیر مستقل
رد	تأیید					
	*	۰۰۰۰**	۰/۳۴۵	۲۵۰	توسعه‌یافتگی محله‌های مختلف حاشیه شهر	مشارکت حاشیه‌نشینان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی

** ۹۹ درصد معناداری

منبع یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

به محلات خود شده‌است. بررسی‌ها نشان می‌دهد در صورتی که عملکرد مسئولان (شهرداری) در مدیریت شهری مناسب باشد و به ارائه متوازن و بهینه خدمات شهری پردازند، باعث افزایش رضایت شهروندان بدنبال افزایش مشارکت در امور شهری می‌شود. در این صورت شهروندان در پی ارتباط بیشتر با شهرداری و ارتقاء سطح آگاهی از طرح‌ها و برنامه‌های شهرداری به ساخت و سازهای غیرمجاز و خارج از ضوابط شهرسازی نمی‌پردازند و شهر بر اساس الگو و برنامه‌های طرح توسعه شهری، گسترش می‌یابد. بنابراین عملکرد مدیریت شهری (شهرداری) بابل و رضایت شهروندان حاشیه‌نشین از آنان، به صورت بارزی در توسعه کالبدی و فضایی حاشیه شهر نقش مؤثری دارد. بر این اساس می‌توان ادعان داشت که در راستای نقش مدیریت شهری جهت ساماندهی و بهبود وضعیت حاشیه‌نشینان و برطرف کردن مشکلات و موانع بر سر

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

با تعمق در سیر تحول شهرنشینی و توسعه کالبدی بابل در دهه‌های اخیر و چگونگی تهیه و اجرای طرح‌های شهری مرسوم، درمی‌یابیم که غالباً در هدایت توسعه کالبدی و فضایی شهر، مجریان به جای مردم تصمیم گرفته‌اند، ولی در عمل این ساکنین شهر و مهاجران وارد شده به شهر بوده‌اند که بنا به خواسته خود، فضاهای جدید شهری را ساخته و توسعه شهر را هدایت کرده‌اند. همچنین تخریب زمین کشاورزی و گسترش ناپیوسته شهر خصوصاً در جنوب شرق و جنوب غرب و اسکان غیررسمی در محلات حاشیه شهر به عنوان مهمترین چالش‌های پیش روی مدیریت شهری تلقی می‌شوند که با وجود اقدامات و تلاش فراوان شهرداری بابل در این مناطق، هنوز مشکل در جای خود باقی است و حتی نسبت به گذشته بیشتر شده‌است و باعث نارضایتی اهالی از خدمات شهرداری و کاهش مشارکت آنان در فعالیت‌های عمرانی مربوط

مشارکت شهروندان، در راستای مدیریت مطلوب شهر قرار گیرد.

- با توجه به این که محلات موزیرج در حاشیه رودخانه بابلرود واقع گردیده‌اند، لذا پیشنهاد می‌گردد شهرداری به زیباسازی رودخانه و ایجاد پارک‌های تفریحی در حاشیه رودخانه، اقدام ورزد تا شهروندان حاشیه‌نشین به واسطه برخورداری از امکانات تفریحی از شرایط بهتری برخوردار گردند.

- گسترش و تعریض معابر متناسب با جمعیت و گستردگی سطح محلات بر اساس سرانه‌های کشور.

- برنامه‌ریزی، طراحی و مکانیابی مناسب مبلمان شهری در فضای محلات حاشیه‌ای شهر، با استفاده از المان‌های شهری منطبق بر فرهنگ طبقات حاکم در محلات هدف.

منابع

- آقاجانی، محمد (۱۳۸۸). بررسی عملکرد مدیریت شهری در توسعه کالبدی و فضایی شهر اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ارجمندنی، اصغر (۱۳۷۰). نقش شهرهای میانه در نظام اسکان جمعیت، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، مؤسسه اطلاعات، شماره ۲۹.
- پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، تهران، انتشارات سمت.
- تجری، سمیه (۱۳۸۷). حاشیه‌نشینی و چالش‌های آن بر توسعه و بهبود شهری در شهر گرگان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد سمنان.
- رجب‌صلاحی، حسین (۱۳۸۱). ساختار حکومت محلی، مدیریت شهری و شهرداری، برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مسائل نظری و چالش‌های تجربی، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.

راه توسعه محلات حاشیه شهر بابل، توجه به نکات زیر امری مهم و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد:

- انجام اقداماتی در جهت تأمین فضاهای عمومی و کاربری‌های خدماتی در حاشیه شهرها، توزیع عادلانه خدمات شهری در سطح شهر، تأمین رفاه عمومی و آسایش مردم، می‌تواند گامی مؤثر از سوی مدیران شهری در راستای جلب مشارکت مؤثر شهروندان در امور مدیریت شهری به شمار آید. همچنین اطلاع از نیازهای شهروندان و تلاش در جهت برطرف کردن آن، باعث افزایش رضایت شهروندان و به تبع افزایش مشارکت آنان در امر مدیریت شهری می‌شود.

- ایجاد تعادل میان منافع عمومی و خصوصی در زمینه مالکیت زمین‌های اطراف شهر بیشتر مورد توجه قرار گیرد، تا تفکیک یا فروش زمین‌های مرغوب کشاورزی اطراف شهرها برای ایجاد تأسیسات شهری و منطقه واحدهای مسکونی اضافه بر نیاز به حداقل کاهش برسد.

- توجه بیشتر شهرداری‌ها و دستگاه‌های اجرایی در جلوگیری از ساخت و سازها و مالکیت غیرقانونی در محلات هدف، با در پیش گرفتن کاهش هزینه‌های صدور پروانه پایان کار و دریافت سند و در نظر گرفتن معافیت‌هایی در این زمینه به منظور کاهش ساخت و سازهای غیرمجاز مؤثر واقع می‌گردد.

- آشنا نمودن شهروندان با حقوق و مسئولیت‌های آنها در جامعه، ترویج فرهنگ شهرنشینی و آموزش شهروندی، ایجاد شوراهای محلی در محلات و تشویق مردم برای همکاری با این شوراها و اطلاع‌رسانی در زمینه شیوه‌های مشارکت در طرح‌های عمرانی شهری از طریق تبلیغات رسانه‌های گروهی و تابلوهای اطلاعات شهری، همایش‌ها و جلسات عمومی در شهر و... باید در اولویت برنامه‌های مدیران، در جهت جلب

- رفیعیان، سجاد (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری و ارائه الگوی مناسب، مطالعه موردی فسا، پایان نامه کارشناسی ارشد، پژوهشکده جغرافیا و علوم زیستی دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- زاهدزاهدانی، سیدسعید (۱۳۶۹). حاشیه‌نشینی، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- سلمانی‌مقدم، محمد [و ... دیگران] (۱۳۹۱). سنجش رضایت شهروندان از عملکرد شهرداری پژوهش موردی؛ شهرهای استان فارس، چهارمین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری.
- سعیدنیا، احمد (۱۳۷۹). مدیریت شهری، انتشارات سازمان شهرداریهای کشور.
- سعیدنیا، احمد (۱۳۸۲). مدیریت شهری، کتاب سبز شهرداری، جلد یازدهم، چاپ سوم، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- شیعه، اسماعیل (۱۳۸۳). مقدمه‌ای بر مبانی برنامه‌ریزی شهری، چاپ چهاردهم، دانشگاه علم و صنعت ایران .
- شکیبا مقدم، محمد (۱۳۸۰). مدیریت سازمان‌های محلی و شهرداریها، تهران: انتشارات میر.
- شکویی، حسین (۱۳۶۷). حاشیه‌نشینان شهر تبریز.
- صرافی، مظفر (۱۳۸۱). پیشنهاد راهبرد توانمندسازی و ساماندهی اسکان غیررسمی در ایران، فصلنامه تأمین اجتماعی. شماره ۱۱.
- کاظمی‌نژاد، رضا [و ... دیگران] (۱۳۹۰). ارزیابی عملکرد شهرداری‌ها بر پایه سنجش میزان رضایت مردم از خدمات شهری، همایش ملی آرمان شهر ایرانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور.
- معزی‌مقدم، حسین (۱۳۸۱). شیوه‌های تأمین منابع درآمدی شهرداری‌ها، معاونت برنامه‌ریزی و توسعه: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
- محسنی، رضاعلی (۱۳۸۹). تحلیل فضایی و جامعه‌شناختی حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی از رهاسازی تا توانمندسازی، همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.
- معمارزاده، غلامرضا؛ تبریزی، پرگل (۱۳۸۸). بررسی عملکرد و ارائه الگوی مناسب برای نظام ارزیابی عملکرد شهرداری تهران، مجله علوم اجتماعی، شماره ۳۶.
- مزینی، منوچهر (۱۳۷۸). سیرتحول مدیریت شهری در ایران، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری، وزارت کشور.
- نقدی، اسداله؛ صادقی، رسول (۱۳۸۵). حاشیه‌نشینی چالشی فراروی توسعه پایدار شهری با تأکید بر شهرهمدان، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۲۰، صص ۲۳۳-۲۱۳.
- هادیزاده، مریم (۱۳۸۲). حاشیه‌نشینی در جهان، شهرداری مشهد.
- chakraberty, b.k(2001),"urban management: concepts, principles, techniques and education", cities, Vol 21, no 5
- Marshal, Melissaj (2004) citizen participation and the neighborhood context: A new at the Co production of local public goods, political research Quarterly, vol.57, No, 2.
- McGill,R(1994),Institution Development and the Notion of Sustainability , international Journal of Public sector Management,Vol. 6-7,ABI,Inform Global,Pg.26,pp.26-40 (1994).
- Ost hooi zen, Andreas (1998) , "Citizen participation in urban development planning", translated by Naser. Berakpor, Journal of Architecture and Urban Planning, No. 48- 49.
- Sanoff,H (2000),"Community Participation Methods in Design and Planning".New York: john Wiley & Sons.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی